

УДК 331.566.46:94(477) «1891-1914»

Лендел Євгенія, ст. магістратури історико-філологічного факультету науковий керівник – к.і.н., доцент Снігур А. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м.Рівне)

ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ «ПЕРШОЇ ХВИЛІ» ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ (1891–1914 РР.)

Анотація. У статті досліджено соціально-економічне становище українських емігрантів і національний гніт народних мас Галичини, Буковини та Закарпаття. Розкрито ставлення до української трудової еміграції австро-угорського уряду і місцевих адміністрацій. Показано роль рекламно-агентних компаній в посиленні еміграційного руху.

Ключові слова: трудова еміграція, західноукраїнські землі, емігранти, етнічна група, безробіття, рівень життя, працевлаштування.

Аннотация. В статье проанализировано социально-экономическое положение украинских эмигрантов и национальный гнет народных масс Галичины, Буковины и Закарпатья. Раскрыто отношение к украинской трудовой эмиграции австро-венгерского правительства и местных администраций. Показано роль рекламно-агентных компаний в усилении эмиграционного движения.

Ключевые слова: трудовая эмиграция, западноукраинские земли, эмигранты, этническая группа, безработица, уровень жизни, трудоустройство.

Annotation. The article analyzes the socio-economic situation of Ukrainian immigrants and national oppression on the masses of Galicia, Bukovina and Transcarpathia. The author discloses the attitude of Austro-Hungarian government and local administrations to Ukrainian migrants. The role of advertising and agent companies in increasing of emigration movement is shown.

Keywords: labour emigration, West Ukrainian lands, immigrants, ethnic group, unemployment, quality of life, employment.

Сучасна ситуація в Україні, коли через відсутність достатньої кількості високооплачуваних робочих місць, зміни політичної ситуації та військової агресії сусідньої країни українське населення вимушене емігрувати до інших країн, спонукає нас до дослідження причин, які зумовили першу хвилю трудової еміграції із західноукраїнських земель.

Спираючись на ґрунтовний огляд і аналіз наукової літератури, можна визначити, що ця проблема завжди цікавила дослідників.

Проблемі першої хвилі трудової еміграції присвятили свої праці: С. Гринюк «Українські емігранти в Канаді» [1], І. Мандарик. «Початок еміграційного руху з території Закарпаття» [2], Д. Данилюк «Еміграція із Закарпаття. Історіографія» [3], В. Пагіря «Закарпатці в діаспорі» [4], С. Качараба «Українська трудова еміграція із Східної Галичини та Північної Буковини в кінці XIX – початку XX ст.» [5].

Метою нашої статті є дослідження причин та шляхів першої хвилі української трудової еміграції із Західноукраїнських земель.

Відповідно до визначеної мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- проаналізувати соціально-економічне становище населення Західної України наприкінці XIX століття;
- розкрити ставлення до еміграції уряду Австро-Угорщини та місцевих адміністрацій;
- показати роль рекламно-агентних компаній в посиленні еміграційного руху з України.

Упродовж кінця XIX – початку XX століття тисячі українців покинули свої домівки у пошуках кращого життя в інших, більш економічно розвинутих країнах. Цей період характерний тим, що це був перший початковий етап масового переселення трудового люду, в основному, із західноукраїнських земель (Галичини, Буковини та Закарпаття), які перебували під владою Австро-Угорської імперії.

Декого може здивувати: чому лише з Галичини, Буковини, Закарпаття емігрували за океан, а нічого не згадується про селян із Наддніпрянської України, яка тоді знаходилася в складі Російської імперії? А тому, що головною (якщо не найголовнішою) причиною еміграції була земельна проблема. В Галичині, на Буковині та Закарпатті селяни мали малі господарства, які з кожною новою генерацією подрібнювались, ставали карликовими, а люди ставали пауперами.

Для аналізу особливостей еміграції українців та їх входження в соціально-демографічну структуру північноамериканського суспільства необхідно з'ясувати їхні стартові можливості. Тому спочатку розглянемо причини та мотиви еміграції українців за океан, а також витоки формування української етнічної групи в США та Канаді [6, с. 64].

Однією з особливостей української еміграції було те, що переважно до 1905 року еміграція відбувалась сім'ями. Вони не обов'язково переїжджали разом. Часто один або двоє чоловіків – членів родини – емігрували першими, але вони приїздили з наміром оселитися. Після 1905 року багато емігрантів були самотніми чоловіками, про довгострокові наміри яких можна було сумніватися. Можливо значна частина відповідала на заклики індустрії, залізничних компаній та шахт, що потребували дешевої робочої сили, хоч вони платили емігрантам набагато більше, ніж у рідному краї, і

після двох чи трьох років перебування у Канаді вони прагнули повернутися додому з грішми й купити землю [1, с.105].

О. Мицюк уперше проаналізував еміграційний рух за такими параметрами, як кількість емігрантів на тисячу чоловік, відсоток жінок, вказав напрямки еміграції, порти, через які виїжджали люди. Автор визнавав нелегальні форми еміграції та був свідомий того, що встановити точну кількість емігрантів неможливо без вивчення додаткових архівних матеріалів [3, с. 5].

Важко визначити напевне, скільки українців прибуло до Канади в період до 1914 року. Австрійські дані не допомагають в цьому, оскільки обліку інформації майже не велося й австрійські історики у своїй спробі подати розміри еміграції повинні були покладатися на записи в портах по обох боках Атлантики. Канадські дані непевні з різних причин: канадський уряд збирав статистику про «Емігрантів», що прибули в Канаду, але ніхто не вів статистику про емігрантів, звідки вони саме і про саму еміграцію. Тому не можна встановити, скільки українських емігрантів прибуло з Галичини чи Буковини або виїхало з Канади в США [1, с. 106].

По-перше, через негативне ставлення до цього властей, бажаючі часто приховували свої наміри і виїздили, не дотримуючись правил офіційної реєстрації. По-друге, еміграційні органи США та Канади нерідко фіксували не національність новоприбулих, а країну, яку вони покинули. Тому багато українців, проходячи через митниці, називалися поляками, росіянами, або ж русинами, галичанами, лемками. Декотрі замість національності вказували віросповідання і записувалися як православні, римо-католики чи греко-католики.

Тому навіть такий відомий фахівець з питань ранніх поселень українців в Канаді як Володимир Киселівський, допускав неточності у визначенні цієї цифри. Скрупульозно ознайомившись з усіма списками, він зробив висновок, що протягом 1891–1914 років до Канади прибуло близько 170 тисяч українців [1, с.106].

За даними угорської офіційної статистики в 1899–1913 рр. із Закарпаття в Америку виїхали 92421 чол., в тому числі 62571 чол. і 29850 жінок. Та ці дані неповні, бо багато людей емігрували за кордон нелегально, без паспорта і тому не враховані статистикою. Із закарпатських комітетів лише в 1900–1905 рр. без паспортів емігрувало 10700 чоловік. У наступних роках таких емігрантів було в півтори рази більше, отже залишили Закарпаття у 1899–1913 рр. близько 120 тис. чоловік [7, с. 81].

Перші значні виїзди за кордон почалися із Закарпатської, а згодом із галицької Лемківщини. Наприкінці XIX століття вони поширилися на східну Галичину та Буковину. Особливо інтенсивними були еміграційні відливи з Бойківщини, зокрема із західної (передкарпатської і закарпатської) її частини, а також із Гуцульщини. У період до I–ї світової

війни із Західної України (без Волині) виїхало 700–800 тис. чоловік. Переважала постійна еміграція за океан: за 1890 – 1907 роки, наприклад, у США поселилося майже 360 тисяч українців [7, с. 83].

Законодавство, що визначало правове становище в ті роки, відбивало потреби капіталістичної економіки країни. Воно в цілому сприяло доступу до США сотень тисяч робочих рук. Але при цьому до Америки мали право виїзду фактично і формально тільки ті, хто був цілком придатний до жорстокої роботи. Саме цим визначалось ставлення правлячих кіл до переселенців. Прикладом можуть служити перші федеральні закони щодо еміграції, прийняті в 1882–1892 роках, за якими був заборонений в'їзд до США: божевільним, злодіям, жебракам, хворим (причому був складений досить довгий список хвороб), особам, що є «тягарем суспільства». Останнє положення може трактуватись дуже широко, і це давало змогу еміграційним властям позбавляти всіх небажаних іноземців [6, с. 65].

Не відповідала інтересам трудящих еміграційна політика австрійського уряду. Будучи країною масової еміграції, Австрія тим не менше, не мала свого власного еміграційного законодавства. Еміграція за межі монархії здійснювалася на основі цісарського патенту від 24 березня 1832 року, положення якого були надзвичайно суперечливі та застарілими. У результаті офіційна нібито еміграційна політика уряду у Відні вживалася з багатьма дозволами на відкриття еміграційних бюро німецьких, англійських, італійських, канадських та інших морехідних компаній [5, с. 8].

Сила «економічних потреб», за висловом І. Франка, підштовхувала до еміграції наприкінці XIX – на початку XX століття тисячі людей [6, с. 65].

В соціально-економічній сфері для кінця XIX – початку XX століття у США та Канаді відбувалося насичення ринку закордонною робочою силою.

Українська еміграція формувалась переважно з представників трудящих мас. На першому етапі це було безземельне або малоземельне селянство з відсталих національних окраїн Австро-Угорщини, міські ремісники та напівпролетарі [8, с. 3]. Вони їхали за океан легально і нелегально. А заробивши якісь гроші, поверталися додому – купували землю, будували хати. Та не всі ті, хто вподобали нові краї, забирали туди свої сім'ї. Еміграція була різного профілю, але переважала заробітчанська [4, с. 3].

Масовому виїзду, передусім за океан, сприяла й активна пропаганда агентів спеціальних компаній, розповсюдження ними спеціальних карток та листівок-інструкцій про чарівний, вільний заокеанський край. Багато людей щиро вірили у ці розповіді [9, с. 19]. Поширювачами інформації виступали агенти пароплавних та залізничних компаній, що сподівались на добрий прибуток від перевезення бажаючих [8, с. 3].

У своїй пропаганді агенти спиралися, на достовірні дані про величезні масиви незайманих родючих земель і разом з тим прикрашали майбутнє життя переселенців, вабивши їх неіснуючими приладами. То й не дивно,

що прибульців чекали на гомстедах розчарування, коли вони стикалися з реальною дійсністю, зазнаючи чималих труднощів.

Трудова еміграція вела до збагачення лихварів і заможних селян, які використовуючи гостру потребу виїжджаючих у грошах, дешево скуповували їх майно та землю. Лихварі давали позички за високі проценти (30 – 40 %), які інколи сягали ще більших розмірів. Добре заробляли і різноманітні еміграційні агенти та німецько-американські пароплавні компанії.

Проте причину цього важливого соціально-економічного, політичного і національного явища не можна пояснити лише однією «агітацією», як це інколи намагалися довести представники цісарської влади. Відомий український етнограф Володимир Гнатюк, який добре знав Закарпатські умови, так оцінював агітацію: «Навіть найхитріший агент нічого не зробить там, де для еміграції немає сприятливого ґрунту». На Закарпатті такий ґрунт був [2, с. 68].

Занепокоєний масштабами еміграції уряд Австро-Угорщини розробив, а парламент прийняв закон про еміграцію, котрий повинен був обмежити її. Головні положення закону стосувалися діяльності агентів, регулювання розмірів та напрямів еміграції. Міністерство внутрішніх справ щорічно звертало увагу місцевих органів влади на діяльність різних посередників, закликало здійснювати заходи проти агітаторів. З 1899 року на посередницьку еміграційну діяльність потрібно було одержати спеціальний дозвіл. Люди, які його не мали, переслідувалися і каралися. Адміністративні обмеження здавалися більш простим шляхом, але на практиці вони виявилися малоефективними. Про це свідчить той факт, що й після прийняття антиемігрантських законів темпи виїзду за кордон не зменшилися, а навіть різко зросли. Це стосується військовозобов'язаних призовників [2, с. 69–70].

Австрійський уряд робив усе, щоб припинити відтік емігрантів. Навіть священників примушували виголошувати проповіді проти еміграції та залякувати людей примарою голодної смерті в чужих краях. За порушення розпоряджень і ведення агітації серед селян на користь виїзду за кордон, винні притягалися до штрафів і навіть судового переслідування [8, с. 3].

Однак, незважаючи на всі заходи держави виїзди за кордон не зменшилися, а набули найбільшого розмаху.

Отже, з проведеного дослідження можна зробити висновок, що однією з найголовніших причин першої хвилі еміграції українців з Австро-Угорщини за кордон було важке соціально економічне становище селян: надмірна скупченість населення, брак вільних земель, безперервне подрібнення селянських господарств, безпросвітні злидні, нерозвинутість промисловості та неможливість знайти роботу.

Відбувалася вона у формах постійної переселенської й тимчасової заробіткової еміграції. Основна маса постійних емігрантів вирушала за океан. Для організації набору й перевезення переселенців існували

спеціальні компанії. Їхні агенти розповсюджували листівки, у яких змальовували принадли умови переїзду та поселення на нових землях, обіцяли селянам можливість безкоштовного отримання землі, добру платню у промисловому та сільськогосподарському виробництві. При цьому умови перевезення через океан більшості західноукраїнських селян вельми нагадували транспортування африканських рабів у минулі часи

На нових місцях українські емігранти опинялись у тяжких і незвичних умовах. Для пристосування до нових умов економічного, соціального й культурного життя потрібен був певний час. Для переважної більшості українців він був тяжким і тривалим.

Перша хвиля трудової еміграції із західноукраїнських земель тривала до початку першої світової війни. У цілому вона була частиною світового міграційного процесу, що активізувався на зламі ХІХ–ХХ ст. За масштабами вона переважала всі наступні хвилі української еміграції. Її вислідом стала поява на Американському континенті значної української діаспори.

1. Гринюк С. Українські емігранти в Канаді (1896–1914) / С. Гринюк // Дзвін. – 1993. – № 9. – С. 106. **2.** Мандарик І. Початок еміграційного руху з території Закарпаття (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) / І. Мандарик // Науковий вісник УжДУ. – № 4. – 1999 С. 66–79. **3.** Данилюк Д. Еміграція із Закарпаття. Історіографія / Д. Данилюк // Українська еміграція. Історія і сучасність: Матеріали наукових міжнародних конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. – Львів, 1992. – С. 5. **4.** Пагирия В. Закарпатці в діаспорі / В. Пагирия – Ужгород, 1994. – С. 195. **5.** Качараба С. Українська трудова еміграція із Східної Галичини та Північної Буковини в кінці ХІХ – початку ХХ ст. (1890–1914 рр.) / С. Качараба, М. Рожик. – Львів, 1995. – 124 с. **6.** Євтух В. Українські канадці: проблеми соціально-демографічної інтеграції / В. Євтух, О. Ковальчук // Український історичний журнал. – 1991. – № 8. – С. 74. **7.** Заставний Ф. Українська зарубіжна діаспора / Ф. Заставний // Дзвін. – 1991. – № 8. – С. 83. **8.** Лещенко Л. 100 літ за океаном / Л. Лещенко, М. Горелов // Українська культура. – 1991. – № 8. – С. 3–6. **9.** Савчук В. «Справа еміграції до америки звернула на себе значну увагу» / В. Савчук // Архіви України. – 1991. – № 3. – 19 с.